

AGITACE SOCIÁLNÍCH DEMOKRATŮ MEZI ŽENAMI NA SLOVÁCKU PŘED ROKEM 1914

Hana Krutílková, Moravské zemské muzeum, Brno

Tento příspěvek je věnován pokusům krajského ústředí české sociální demokracie v Hodoníně o podchycení žen do stranických struktur na Slovácku od konce devadesátých let 19. století, zejména však mezi lety 1907–1914. Studie postihuje uvedenou problematiku nejen v dominantní oblasti Hodonína, ale také v dalších zájmových regionech zdejších socialistů, zejména na Uherskoostrožsku, Uherskohradištsku a Kyjovsku. Nastiňuje možnosti i limity tohoto úsilí a zasazuje je do celkového politicko-společenského kontextu. Porovnává je především s katolickým ženským hnutím.

1. Reflexe dosavadního výzkumu

Dějiny dělnického socialistického hnutí platí i s odstupem třiceti let od roku 1989 stále za marginální téma. V poslední době sice dochází k oživení bádání, v regionech se to však nijak neodráží. V historiografii o Slovácku byla tato problematika reflektována výhradně před rokem 1989 kupř. v přehledových syntézách dějin měst i regionu ze sedmdesátých let 20. století.¹ Jak lze vypožorovat z *Bibliografie okresu Hodonín*, většina těchto příspěvků má drobnější charakter a je věnována recepci revoluce v Rusku v roce 1917, generální stávce roku 1920 a regionálním dějinám KSČ v meziválečném období.² Pro období před rokem 1914 jsou texty značně ideologicky zatíženy. Vymezený časový úsek je navíc zpracován nesystematicky, ale především stojí na pokraji zájmu. K dispozici jsou např. tendenční brožury *Dělnické hnutí na Slovácku a Velká říjnová socialistická revoluce* z roku 1967 a *Z dějin robotnického hnutia moravkoslovenského pomedzia* z roku 1971. Výtky této druhé práce ke stavu bádání o dělnickém hnutí na Slovácku, týkající se nestejnomyšlného stupně poznání této problematiky, jsou dodnes platné.³ V posledních letech vzniklo několik diplomových prací studentů Masarykovy univerzity věnovaných vybraným okolnostem vývoje zdejšího regionu.⁴ Tématu nejbližší závěrečná práce Petra Bárty o KSČ v Hodoníně však předchází etapu opomíjí.⁵ Stejný osud jako dělnické socialistické hnutí potkává také téma působení žen do jednotlivých profesí, které v moderních regionálních syntézách o dějinách slováckých měst představuje marginální oblast zájmu.⁶ Pro naše účely je relevantní dosavadní literatura o zaměstnávání žen v tabákovém sektoru. K tomu se v poslední době přehledně vyjádřily Marie Macková, Jana Englová a autorský kolektiv Marie Bahenská, Dana Musilová a Libuše Heczková.⁷

S ohledem na výše uvedené ideologické výhrady k literatuře a mezery v ní je nutné podrobit analýze primární prameny, které pro tuto studii představuje zejména stranický tisk. Použila jsem brněnskou *Rovnost*, dále tiskový orgán zdejší krajské sociální demokracie *Slovácko*, z dělnických periodik pro ženy brněnský *Ženský list*, vídeňské *Arbeiterinnen-Zeitung* a katolickou *Selku*. Z archivních zdrojů jsem využila presidiální spisy z fondu *Okresní úřad Hodonín*, uložené ve Státním okresním archivu Hodonín, a spolkové katastry měst z Moravského zemského archivu. Fond *Československý tabákový monopol Hodonín* potřebné informace bohužel nenabízí. Okrajově jsem použila některé materiály z pražského archivu ČSSD. Příspěvek se metodologicky hlásí ke genderové a obsahové analýze textů.

2. Nástin počátků dělnického socialistického hnutí na Slovácku

Přestože se obyvatelstvo Slovácka dostávalo do kontaktu se socialistickými idejemi již v šedesátých letech 19. století, k homogenizaci struktur dělnického hnutí zde docházelo se značným zpožděním, a to až po přelomu 19. a 20. století. Důležitý vliv na pronikání socialismu mělo železniční spojení s Vídní. Opožděné ustavení politických a odborových spolků bylo dáno hospodářským profilem oblasti s dominující zemědělskou výrobou. Svou roli sehrály vazby na tradiční způsob života podpořené silnými pozicemi katolické církve.⁸ Tato skutečnost platila pro okresy Uherské Hradiště i Uherský Brod, kde zdejší potravinářský průmysl a drobná živnostenská výroba neposkytovaly socialismu živnou půdu. Uherskobrodsko je dokonce v literatuře označováno za jeden z nejslabších okresů, co se týče organizovanosti dělnictva na Moravě vůbec.⁹ Na Uherskobrodsku se dělnické organizace začaly objevovat po přelomu století, k ustavení politické organizace došlo ve městě až v roce 1912, přičemž důležitý vliv na to mělo spojení s dělnictvem v Uherském Hradišti a skláři v Květné.¹⁰ Na Uherskohradištsku vznikly nejstarší dělnické organizace v Mařaticích a Babicích v roce 1906.¹¹ Jedny z prvních místních organizací sociální demokracie na Slovácku vznikly v roce 1907 v Bojkovicích a ve Starém Městě, další následovaly o rok později ve Strážnici, Jalubí, Kunovicích, Tvrdonicích, Moravské Nové Vsi, Lipově a ve Veselí nad Moravou.¹²

Přirozeným centrem sociální demokracie se v celém regionu stalo město Hodonín, kde byl v roce 1887 ustaven spolek *Dělnická Beseda*. Místní pobočka *Odborného spolku dělníků a dělnic zaměstnaných při výrobě tabáku* byla jednou z nejstarších zdejších odborových organizací (založena 1902).¹³ Poloha regionu se projevila v kontaktu zdejších socialistů s Vídní a menší závislosti na brněnském zemském ústředí strany.¹⁴ K většímu rozvoji struktur sociální demokracie v Hodoníně došlo až v letech 1904–1906, kdy zde byla ustavena politická organizace.¹⁵ V souvislosti s říšskými volbami sem bylo ze Znojma na jaře 1907 přesunuto sídlo II. sociálně-demokratického kraje na Moravě a bylo zde založeno první dělnické periodikum pro jihovýchodní Moravu s názvem *Slovácko*.¹⁶ Zdejšímu krajskému výkonnému výboru podléhaly okresní organizace v Břeclavi, Hodoníně, Kyjově, Napajedlech, Uherském Ostrohu, Strážnici, Uherském Hradišti, Uherském Brodě a Ždánicích.¹⁷ Dalším starším střediskem dělnického hnutí na Podluží se stala Lužice s hnědouhelnými doly a zdroji nafty a dále Břeclav s významným železničním uzlem.¹⁸

3. Agitace mezi ženami na Slovácku

V porovnání s dalšími krajskými centry české sociální demokracie v Brně, Prostějově a Moravské Ostravě se zdejší region jevil, co se týče stupně organizování žen před rokem 1914, jako mimořádně slabý. Oproti socialistům přistoupil katolický tábor k organizování žen ve velkém měřítku už po přelomu 19. a 20. století, kdy se konkrétně v roce 1902 konalo na Velehradě u příležitosti letního katolického sjezdu první setkání selek a dívek.¹⁹ Každoročně se opakující akce byla navštěvována několika tisíci ženami. Současně s tím vznikla ženská příloha *Selských hlasů* s názvem *Selka*, jejímiž dopisovatelkami bylo v prvních letech několik žen ze Slovácka.

Pobídky katolíků se enesly jen v symbolické rovině. Olomoucké arcibiskupství po roce 1900 podnítilo v regionu své působnosti založení několika set spolků se shodným názvem *Spolek sv. Terezie*, které vznikaly nejčastěji na venkově. Ze spolkových katastrů okresů pro Hodonín, Uherské Hradiště, Uherský Brod a Kyjov je zcela zřejmé, že na Slovácku nacházely živnou půdu. Hlavní zakládací vlna těchto spolků zde proběhla v roce 1902, v menší míře však vznikaly i později. Na Uherskohradištsku se nacházel tento spolek v Boršicích

(1902), na Uherskoostrožsku v Blatnici pod Svatým Antonínkem (1902). Na Kyjovsku vznikl tereziánský spolek nejdříve v Kyjově (1901) a Miloticích (1902), později v Mistříně (1908). Největší počet těchto spolků vykazovalo Uherskobrodsko, kde jich vznikla většina v roce 1902 (Bojkovice, Uherský Brod, Šumice, Bánov, Starý Hrozenkov, Komňa, Březová, Strání, Vlčnov, Nezdenice) a jedna pobočka také o rok později (Hradčovice). Tereziánské spolky však zasahovaly až na Zlínsko, konkrétně byly ustaveny v Březnici a Napajedlech (oba založeny v roce 1902), a na pomezí Chřibů v Jestřabicích (1901), Koryčanech (1902) a Buchlovicích (1903). V Podluží nenacházely ohlas. Ve větších sídlech pak fungovaly jiné, ovšem podobné spolky orientované na náboženský život a charitu. V Bzenci to byl *Spolek blahoslavené Alžběty* (1900–1908), v Břeclavi *Křesťanský katolický spolek žen a dívek* (1900), v Napajedlech *Mariánsko-Alžbětínský spolek* (1902), ve Zlíně charitativně zaměřený *Spolek sv. Ludmily* (1903) a v Topolně vznikla *Jednota neposkvrněné blahoslavené Panny Marie* (1908).²⁰ Není proto divu, že se socialistická agitace na Slovácku nesetkávala s porozuměním. Když se kupř. v červnu 1902 pokusili socialisté narušit průběh katolické schůze v Dolních Bojanovicích, místní ženy na ně vyplazovaly jazyk.²¹ Podobné výjevy vedly k tvrzení, že slovácké ženy patří k „náboženským fanatickám“.

Vzhledem k zárodečné fázi socialistických struktur v oblasti se agitace mezi ženami nesla dlouho pouze v teoretické rovině. Ve *Slovácku* bylo v roce 1907 otisknuto několik článků o ženách a „jejich světě“, v nichž zastával dominantní pozici antiklerikální diskurz. Postavení katolíků v regionu se odrazilo také v jazyce, kdy socialistické články hovořily o věřících ženách jako o „něbeských kozách“, v nichž socialisté vyvolávají panickou hrůzu.²² *Slovácko* sice vyzývalo zdejší hodonínské dělnice, aby se účastnily řečnických kurzů, aktivní zde v té době však bylo pouze měšťanské ženské hnutí.²³ Je nutné zmínit, že zdejší krajský výbor strany se v té době orientoval na ustavení mládežnických organizací.²⁴

První ženskou schůzi v Hodoníně proto zorganizoval liberální tábor, konkrétně *Český politický spolek*, jenž dne 29. března 1908 pozval brněnskou feministku a představitelku měšťanského ženského hnutí Zdeňku Wiedermannovou-Motyčkovou k přednášce. Té se zúčastnily i dělnice. Její řeč mířila proti klášterní výchově a církvi a byla následně otisknuta na pokračování ve *Slovácku*.²⁵ Tato jednorázová akce však nezměnila nic na předchozím trendu. Nemáme zprávy, že by se dělnice výrazněji zapojovaly do stávek za starobní a invalidní pojištění, které proběhly v létě tohoto roku v Hodoníně, Břeclavi či Starém Městě u Uherského Hradiště.²⁶ Region rovněž ležel mimo zájmovou oblast brněnské *Jednoty žen a dívek*, hlavního socialistického agitačního ženského střediska na Moravě, která sem takřka neposílala své delegátky. Krajská konference Slovácka v listopadu 1908 proto konstatovala,

Žena jako symbol vítězství sociální demokracie. Slavnostní titulní strana Slovácka k prvomájové oslavě roku 1914 se nemohla více lišit od skutečnosti. In: *Slovácko* 8, 1914, č. 18, 1. 5., s. 1.

že mezi 876 členy strany je jen 75 žen. Největší část z nich byla organizována v Hodoníně, Břeclavi a Strážnici. Vedoucí představitelé proto vyzývali k zakládání *Dělnických tělocvičných jednot* a organizací žen všude, kde to podmínky dovolí, na což reagoval oficiální tisk ustaveným speciálními rubrikami zaměřenými na mládež a ženy.²⁷

Ani v roce 1909 nepřinesla nová neperiodická rubrika *Slovácka* s názvem *Ženská hlídka* žádné konkrétní zprávy o akcích zdejších žen. List se proto snažil vyburcovat ženy příklady ze zahraničí a doložit, že sociální demokracie i přes nepřiznání volebního práva ženám stále oficiálně usiluje o jeho zavedení. Texty se soustředily na budování povědomí o základních tezí sociálních demokratů o ženách a jejich postavení, byly zde otiskovány články o Augustu Bebelovi a jeho spisu *Žena a socialismus* nebo o zapojování brněnských dělnic do antimilitaristické a antiklerikální kampaně.²⁸ V podobném duchu se nesly články této rubriky taktéž v roce 1910, kdy však vyšla pouze jednou a byla věnována především volebnímu právu žen v USA, Velké Británii a Finsku. V dubnu sice vyšel článek s názvem *Probudme ženy!*, který poukazoval na nutný boj proti kapitálu a „náboženskému fanatismu“, zůstal však pouhou výzvou.²⁹ Na přelomu léta a podzimu 1910 pak *Slovácko* přetiskovalo na pokračování seriál brněnské feministické *Ženské revue* s názvem *Žena slovácká*. Zdejší ženy v něm byly pojaty poměrně stereotypně jako venkovanky a matky, jejichž kompetence postarat se o rodinu a domácnost jsou nevalné. Text tvrdil, že charakteristickým rysem slováckých žen je, že je nikdo nenaučil uvařit, vyprat či nakojit dítě, jejich příbytky jsou tudíž neuklizené, nuzné a nelibě zapáchající. Jejich vzdělání označil za mizerné. Díky tomu měly zdejší ženy údajně snáze podléhat „pověrečnému léčení“.³⁰

Jak je zřejmé, dominantní složkou socialistického mediálního diskurzu o slováckých ženách byl jejich „přílišný“ náboženský zápal, který byl pokládán za hlavní důvod neúspěchu v organizování žen. Vlastní pochybení a neschopnost efektivněji prezentovat fundamentální teze byly bagatelizovány. V různých obměnách se opakoval výrok, že zdejší ženy jsou abnormálně loajální k představitelům církevní hierarchie, kteří se tak mohou schovávat za jejich „sukně“. Jiným evergreenem bylo tvrzení, že ženy úsilí socialistů přímo maří.³¹ Ve *Slovácku* se v roce 1910 dokonce objevil článek s názvem *Výmluva na ženu*, kde byly citovány běžné omluvy mužů nechodících na schůze. Mezi nejčastější patřily „*Moje žena to nechce*“ či „*Žena se zlobí, když jdu do schůze a utracím tam peníze*“. Skutečnými viníky byli shledáváni muži, kteří své ženy řádně nepoučili o cílech dělnického hnutí. Namísto toho je odbyvali slovy: „*Tys hloupá, ty tomu nerozumíš*.“ Závěr článku káral slovácké muže, aby nepoužívali své ženy jako zástěrku pro svou „náruživost a darebáctví“, měli naopak brát své družky na schůze.³²

Změna genderové politiky sociální demokracie vůči ženám kolem roku 1910 se v regionu projevovala v menší intenzitě oproti jiným krajům.³³ *Slovácko* od ledna 1911 vyzývalo k účasti na novém revolučním svátku pro ženy – Mezinárodním dni žen (dále MDŽ) – a nabízelo jim možnost se podílet na činnosti *Dělnických tělocvičných jednot*. Podle obsahu *Ženské hlídky* je však jasné, že rubrika neměla z regionu příliš o čem psát. To stejné platilo i v roce 1912, kdy se agitace k MDŽ jevila systematictější, významnější oslavy však nikde neproběhly.³⁴ *Ženská hlídka* se toho roku věnovala kandidatuře Boženy Vikové-Kunětické na Mladoboleslavsku a boji o volební právo žen v cizině. Oproti jiným regionům nedisponovala většina zájmových okresů slovácké sociální demokracie v té době ženskými politickými organizacemi. Krajský výkonný výbor rovněž nedával prostor delegátkám žen u prvomájových projevů. Jeho úsilí v zapojování žen se výrazně nelišilo od předchozích let. Kupř. mladým dělnicím připomínal „zločiny církve“ v podobě inkvizičních procesů a uvržení žen do „otročtí“.³⁵ Výběr témat *Ženské hlídky* v letech 1913–1914 korespondoval se středostavovským pohledem na ženy, což souznělo s obecným trendem v rakouské sociálně

demokratické straně.³⁶ Rubrika se zabývala problematikou nemanželských dětí, postavením dělnic v cizině, volebním právem, majoritní postavení si držel diskurz o limitech způsobe-
ných konzervatismem slováckých žen.

Vzhledem k nezměněné taktice, malé podpoře krajského výkonného výboru i absenci zkušených řečnic se počet žen ve strukturách strany před vypuknutím první světové války na Slovácku výrazně nezvyšoval. Ženy se neobjevovaly ani jako řečnice na oficiálních schůzích či oslavách strany. Přestože se jistě musely účastnit masových prvomájových oslav roku 1911, pořádaných v Hodoníně, Břeclavi, Uherském Hradišti, Veselí nad Moravou a Dubňanech, dobový tisk o nich nereferoval. V pozváních ke krajským sjezdům nefigurovalo téma organizování žen dokonce ani na pořadu jednání. Rovněž i sumáře z každoročních krajských konferencí o ženách mlčely. Na třetí krajské konferenci sociální demokracie v lednu 1912 nebylo téma organizování žen na pořadu jednání a podle stručných zpráv z akce o nich ani nikdo nepromlouval. Příčinu lze pravděpodobně hledat ve vydělení žen v rámci socialistických struktur. Jiná nebyla ani situace v Hodoníně, kde se rovněž zcela evidentně projevovala disproporce mezi velkým počtem žen v tabákových odborech a jejich zastoupením v aparátu strany. V letech 1910–1911 v rámci 2100 členů, hlásících se k sociální demokracii na Slovácku, bylo 800 dělnic tabákové továrny. Mezi členstvem *Dělnických tělocvičných jednot* o 207 osobách bylo dalších 30 dívek (tj. 14,5 % všech členů). Počet žen v DTJ stoupal proporčně s celkovým navyšováním počtu členů. V roce 1912 zde bylo mezi 331 osobami 43 členek a dvě dorostenky (13,6 %). Systémové překážky vůči ženám lze dokumentovat na jejich počtu ve vedení spolků. V předsednictvu *XXI. okresu Dělnických tělocvičných jednot*, ustaveného v roce 1911 v Hodoníně, byla před rokem 1914 většinou pouze jedna žena (Marie Příkazská či Emilie Kolaříková), a to pouze na málo prestižní pozici zapisovatelky. Rovněž v krajském výboru strany od roku 1907 působila pouze tabáková dělnice Františka Kolaříková (nar. 1868 v Hodoníně), pozdější poslankyně za sociální demokracii a meziválečná zastupitelka Hodonína.³⁷ Na přechodnou dobu k ní v závěru následujícího roku přibyla dělnice Šticová. Později zde nebyly ženy zastoupeny vůbec. Františka Kolaříková svou pozici delegátky žen v krajském výboru strany obhájila také v roce 1909.³⁸

Mohlo by se zdát, že ve feminizovaném tabákovém odboru mohla být situace jiná, avšak opak byl pravdou. Pozice ve vedení skupiny a prestižní funkce paradoxně zastávali mužští předáci. Na říšské konferenci tabákového dělnictva ve Vídni v lednu 1912 hodonínskou skupinu zastupovali vedle nepřehlédnutelné Františky Kolaříkové dělníci Liška a Fibich.³⁹ V roce 1914 působily ve výboru místní skupiny tabákového dělnictva dvě ženy z celkových 15 členů výboru, a to Františka Kolaříková a Františka Úlehlová.⁴⁰

Oproti tomu významně stoupal počet žen v katolických strukturách. Přestože se moravským katoličkám nepodařilo před rokem 1914 ustavit jednotnou zemskou organizaci, ženy masivně přistupovaly k mládežnickým skupinám – *Sdružení venkovské omladiny*. V jednotlivých pobočkách tvořily ženy průměrně necelých 40 % členstva.⁴¹ Místní skupiny tohoto spolku přes oficiální zákaz poskytovaly zázemí politickým akcím, např. při předvolební agitaci k říšským volbám roku 1911. U té příležitosti uspořádala pobočka venkovské omladiny v Blatnici pod Svatým Antonínkem přednášku vrcholných představitelů zemského výboru *Sdružení* a Kristiny Martinákové, katolické agitátorky specializované na ženy.⁴² Zakládací vlna místních skupin venkovské omladiny spadala do let 1909–1910. Na Uherskohradištsku bylo ustaveno zhruba 13 těchto spolků a další dva vznikly o něco dříve i později. Slabší pozice měly na Veselsku a Uherskoostrožsku, kde existovalo pouze několik poboček (Veselí nad Moravou, Uherský Ostroh, Zarazice). Pořádaly ovšem společně akce s veselským *Vzdělávacím spolkem Svornost*. Hustší síť skupin venkovských omladin vykazovaly oblasti Uherskobrodsko a Kyjovsko, kde se v prvním případě ustavilo osm a ve

druhém nejméně 14 spolků, ze kterých v roce 1914 vznikl *Krajinský svaz skupin venkovské omladiny* se sídlem v Kyjově.⁴³

4. Aktivity sociální demokracie mezi ženami v jednotlivých oblastech

Z výše uvedených závěrů se vymyká Hodonín, a to především díky zdejší tabákové továrně, která se stala největším zaměstnavatelem žen v oblasti.⁴⁴ Tabákové továrny zaměstnávaly velký počet osob, což ovlivňovalo strukturu zaměstnanosti v širokém regionu.⁴⁵ Vzhledem k tomu, že podmínky v těchto provozech určovaly, zda ženy projevovaly zájem o aktivity socialistů, rozebereme si je podrobněji.

Prostředí tabákových továren se jeví jako mimořádně nepříznivé pro homogenizaci dělnictva. Bylo to způsobeno hned několika důvody. Byly jimi striktní hierarchie zaměstnanců, celkový katolický duch továren, velký počet zaměstnaných žen, dále malá úrazovost i jistota stabilní mzdy.⁴⁶ Jak uvádí historička Marie Macková, tabákové továrny, budované ve státní režii, patřily k velmi výnosným odvětvím. Stát měl enormní zájem na tom, aby jednotlivé provozy fungovaly bezproblémově, nebyly zde proto vítány jiné než prorežimně orientované názory.⁴⁷

Pracovní podmínky v hodonínské tabákové továrně si rozebereme podrobněji na základě oficiální rakouské statistiky tabákového monopolu z roku 1910. V podniku existovala oddělení pro výrobu doutníků, cigaret, dýmkového tabáku, výroby kartonů, oddělení jiných výkonů a dílen. V továrně tvořily ženy přes 80 % všech pracujících.⁴⁸ Zejména výroba doutníků vyžadovala obratnost a pečlivost, bylo zde proto koncentrováno nejvíce pracovníků z celé továrny. Oddělení výroby cigaret bylo v porovnání s předešlým asi třikrát menší. V té době zde již fungovaly stroje značky Bonsack, produkující 10 000 cigaret za hodinu. Oproti devadesátým létům 19. století, kdy v továrně převažovala ruční práce, tak byla výroba cigaret mechanizovaná.⁴⁹

	Muži		Ženy		Celkem
Oddělení výroby cigaret	12	0,70 %	292	16,00 %	304
Oddělení výroby doutníků	17	0,93 %	838	45,80 %	855
Oddělení dýmkového tabáku	89	4,90 %	317	21,09 %	408
Oddělení výroby kartonů	3	0,16 %	20	17,30 %	23
Dílny	51	2,80 %	0	0	51
Oddělení dalších úkonů	152	8,30 %	36	1,97 %	188
Celkem	324	17,70 %	1503	82,20 %	1829

Tab. 1. Poměr žen a mužů na jednotlivých odděleních v roce 1910.⁵⁰

V místní tabákové továrně pracovalo celkem 20 mužů ve vysokém managementu (ředitel, oficiálové, sekretáři aj.), 16 ve středních pozicích (dílovedoucí, mistři a nižší úředníci) a dále tři lékaři. Běžní zaměstnanci byli řazeni na ty, jimž byla mzda vyplácena fixně týdně či denně (dozorci, jiní zaměstnanci), dále osoby v úkolovém režimu, jejichž mzda odvisela od počtu zhotovených kusů, a na nováčky, kteří se zaučovali. Pracovníci v úkolovém režimu představovali největší procento zaměstnanců. Šlo nejvíce o ženy ve věku 20–40 let (943 osob), méně pak ženskou mládež (165 osob) a ženy nad 40 let (144 osob). Dělnice nad 45 let představovaly pouze malou skupinu (129 osob). Muži se v úkolové práci uplatňovali jen v řádu několika málo procent.⁵¹

		Výroba cigaret	Výroba doutníků	Výroba dýmkového tabáku	Výroba kartonů	Dělny	Oddělení dalších úkolů	Celkem	
Zaměstnanci s denní mzdou	Muži	Jiní	1	1	0	0	0	79	81
	Ženy	Dozorkyně	0	0	0	0	0	0	0
		Jiné	0	1	4	0	0	13	18
Zaměstnanci s týdenní mzdou	Muži	Dozorci	0	4	0	1	0	7	12
		Jiní	6	11	38	1	34	64	154
	Ženy	Dozorkyně	0	0	0	0	0	0	0
		Jiné	46	30	10	0	0	23	109
Zaměstnanci s úkolovou prací	Muži	5	1	51	1	17	2	77	
	Ženy	246	807	303	20	0	0	1376	
Nováčci	Muži	0	0	0	0	0	0	0	
	Ženy	0	0	2	0	0	0	2	
Celkem			304	855	408	23	51	188	1829

Tab. 2. Poměr žen a mužů podle typu pracovního úvazku v roce 1910.⁵²

Ženy představovaly převážně nekvalifikovanou, snadno nahraditelnou pracovní sílu. To se projevilo v rozpětí platů mužů a žen. Průměrné týdenní mzdy v hodonínské továrně se v roce 1905 pohybovaly u mužů ve výši 15,46 K, u žen pak 10,91 K, přičemž mzdy v Hodoníně byly v porovnání s ostatními pěti tabákovými továrnami na Moravě nejvyšší.⁵³ Nejmarkantnější rozdíl mezi vydělkem mužů a žen za stejnou práci byl v roce 1910 vykázan u úkolových úvazků, kde se plat žen pohyboval na úrovni 60–65 % mzdy mužů. Platy žen v úkolovém režimu byly ovšem na nejobsazenějších odděleních výroby cigaret, doutníků a kuřlavého tabáku přibližně jen o 1 K menší, než jaký byl průměr spočítaný z 30 tabákových továren v Předlitavsku.

Pracovní doba v hodonínském provozu byla ve srovnání s ostatními tabákovými továrnami v Předlitavsku průměrná. V Hodoníně bylo oproti jiným tabákovým továrnám vyhrazeno 90 minut na obědovou pauzu, zaměstnanci tak mohli chodit domů na polední pauzu, či mohli využívat zdejší polévkový ústav, který zde byl zřízen už v roce 1891.⁵⁴ Ve srovnání s jinými průmyslovými zaměstnavateli byl mezi ženami o práci v tabákových továrnách velký zájem, jelikož si zde vydělaly více než např. v potravinářství.⁵⁵ Informace o pracovní době lze doplnit poznámkami o rodinném stavu dělnictva, kdy největší skupinu tvořily jednoznačně vdané ženy.

Prameny potvrzují nízkou úrazovost ve zdejší továrně. V roce 1904 *Ženský list* přinesl zprávu, že mezi zdejšími 1932 zaměstnanci se zranilo devět osob, z toho pouze jedna těžce.⁵⁶ Je pravděpodobné, že se jednalo o muže, jelikož jim byla vyhrazena práce s ohněm (topiči, hasiči), lisy, řezačkami či jinými složitějšími stroji.⁵⁷ Odchod z továrny byl u žen téměř ze tří čtvrtin případů zapříčiněn invaliditou, pouze z jedné pětiny odcházely dobrovolně. U mužů byl tento poměr přesně opačný.

			Výroba cigaret	Předlitavský průměr	Výroba doutníků	Průměr	Výroba dýmkového tabáku	Průměr
Denní mzdy	Muži	Jiní	13,79	15,07	12,38	13,92	19,4	15,74
	Ženy	Dozorkyně	0	0	0	0	0	0
		Jiné	14,79	15,37	13,78	14,8	14	12,77
Týdenní mzdy	Muži	Dozorci	0	21,83	18,77	21,71	21,92	21,31
		Jiní	14,5	21,77	17,01	19,23	19,33	19,5
	Ženy	Dozorkyně	0	0	0	0	0	0
		Jiné	16,44	16,93	16,02	16,67	14,5	14,74
Úkolová práce	Muži		22,04	23,64	21,75	21,93	22,2	22,5
	Ženy		14,55	15,57	13,28	14,29	14,13	15,52
Nováčci	Muži		0	0	0	0	0	0
	Ženy		0	6,2	7,47	6,73	8,93	8,64
Průměr			16,02	17,05	15,06	16,16	16,8	16,34

			Výroba kartonů	Průměr	Dřiny	Průměr	Oddělení dalších úkonů	Průměr
Denní mzdy	Muži	Jiní	13,61	20,72	15,28	15,44	12,43	14,32
	Ženy	Dozorkyně	0	0	0	0	0	0
		Jiné	0	11,91	12,09	11,92	11,74	12,15
Týdenní mzdy	Muži	Dozorci	0	21,28	0	21,34	18,55	21,67
		Jiní	0	21,46	22,44	23,81	18,63	19,01
	Ženy	Dozorkyně	0	0	0	0	0	0
		Jiné	0	0	0	0	0	17,61
Úkolová práce	Muži		20,64	25,06	25,46	26,43	0	22,81
	Ženy		14,85	16,62	15,42	16,37	0	19,16
Nováčci	Muži		0	0	0	0	0	0
	Ženy		0	0	0	0	0	0
Průměr			16,4	19,5	18,14	19,22	15,34	18,1

Tab. 3. Platy zaměstnanců podle typu úvazku a pohlaví v roce 1910 (v K).⁵⁸

	Výroba cigaret	Výroba doutníků	Výroba dýmkového tabáku	Výroba kartonů	Dělny	Oddělení dalších úkonů
Hodin týdně	47,6	47,6	47,6	47,5	48,3	48,3

Tab. 4. Pracovní doba v jednotlivých odděleních v roce 1910 (počet hodin týdně).⁵⁹

	Ženatí/ vdané	Ovdovělí/é	Svobodní/é
Muži	282	3	29
Ženy	1102	96	307

Tab. 5. Rodinný stav zaměstnanců v roce 1910.⁶⁰

	Muži	Ženy
Dobrovolný odchod	28 66,70 %	23 20,70 %
Propuštění	0 0 %	2 1,80 %
Invalidita	8 19 %	80 72,10 %
Pracovní neschopnost před dovršením 5 let ve službě	0 0 %	0 0 %
Jmenování dílovedoucím	0 0 %	0 0 %
Úmrtí	6 14,30 %	6 5,40 %
Počet odešlých	42	111
Počet přijatých	70	95

Tab. 6. Příčiny fluktuace zaměstnanců v roce 1910.⁶¹

Statistické výsledky z roku 1910 jsou poměrně jednoznačné. O úvazek v hodonínské tabákové továrně byl velký zájem, panovaly zde poměrně slušné pracovní podmínky. Cílovou skupinou potenciálních zaměstnanců podniku představovaly vdané ženy mezi 20–40 lety, které zde měly tendenci setrvat až do vážných zdravotních komplikací, kdy již patrně nebyly schopny plnit normy. Většina z nich byla ochotna pracovat v úkolové, snadno nahraditelné práci, a to i přesto, že jejich mzda byla oproti jiným kvalifikovaným, zpravidla muži obsazeným profesím značně finančně podhodnocena. V porovnání s předlitavským průměrem však byla jen o něco málo menší. Tento závěr odpovídá výzkumům historičky Jany Englové.⁶²

4.1. Hodonín

Zájem brněnského *Ženského listu* o oblast Slovácka byl před rokem 1900 i poté poměrně malý, jelikož ještě v polovině devadesátých let 19. století se zdejších akcí zúčastňoval zcela marginální počet žen.⁶³ Kupř. na schůzi *Dělnické besedy* v Hodoníně dne 30. srpna 1896 se objevilo jen několik dělnických žen a dívek, takže *Ženský list* kriticky okomentoval, že se raději věnují zábavě či návštěvě kostela a namísto dělnických periodik odebírají katolické tiskoviny.⁶⁴ Jisté pozice mezi ženami si sociální demokraté vybudovali na přelomu 19. a 20. století v Lužici, kde se místní pobožce *Dělnické besedy* podařilo v roce 1902 podchytil několik členek. Zdejší spolek měl v tomto roce 63 členů, z čehož bylo pět dívek a čtyři vdané ženy. *Ženský list* dával malý počet žen ve spolku do souvislosti s jejich nízkým stupněm uvědomění, neochotou se po provdání dále vzdělávat a s postojem mužů, kteří se namísto osvěty mezi ženami raději věnují karbanu.⁶⁵ V září 1903 se v Lužici uskutečnila jedna z prvních ženských schůzí, na kterou byla pozvána řečnice Toužilová z *Jednoty žen a dívek*. Tématem schůze, již předsedaly Otilie Deutscharová a p. Dobrovolská, se stalo všeobecné rovné hlasovací právo, dále výchova dětí a nastínění možností, jak podporovat muže v boji za socialismus.⁶⁶ Tato ojedinělá schůze však nemohla zvrátit vcelku jasný neúspěch v agitaci mezi slováckými ženami.

Socialistická agitace neměla mezi dělnicemi zaměstnanými v tabákové továrně příliš prostoru k manévrování a tisku tak nezbývalo než referovat o drobných ústřích, šikaně a pracovních podmínkách. Brněnský *Ženský list* se poohlížel po tomto podniku až na přelomu století, kdy poukazyval na malou semknutost tabákových dělnic. Ty nenavštěvovaly schůze a ani necítily potřebu se organizovat. Námitky vůči správě továrny vznášeli především mužští zaměstnanci, kteří nebyli na tomto pracovním úvazku existenčně závislí.⁶⁷ Zaměstnanci tabákové továrny kvůli tomu nebyli schopni v roce 1903 sehnat dostatečný počet podpisů k povolení pracovního volna u příležitosti oslav 1. máje.⁶⁸ Továrně se v celém sledovaném období zcela vyhýbaly stávky. Proběhla zde pouze několikadenní výluka v prosinci 1905.⁶⁹ Rovněž policejní relace z dělnických schůzí v Hodoníně z let 1904–1906 ženy neuváděly ani jako davové účastnice.⁷⁰

Teprve v období mezi lety 1908–1911 se hodonínské dělnice začaly výrazněji uplatňovat na veřejnosti. Na hodonínské dělnice cílil prvomájový proslov brněnské agitátorky Františky Skaunicové, pozvané sem v roce 1908. Přestože se oslav zúčastnil i průvod pracujících tabákové továrny, všeodborová konference Slovácka o měsíc později konstatovala, že ve zdejším odborném spolku dělnictva tabákového průmyslu je zorganizováno pouze 520 osob, tj. pouze 27,7 % všech zaměstnanců. Organizace se podle zpráv separovala od ostatního dělnictva, přičemž vina byla svalována na ženy, projevující málo „pochopení“ a „loajalitu“ k ostatním složkám dělnictva.⁷¹ Potvrzuje to tezi Lukáše Fasory o malé organizovanosti odborů feminizovaných odvětvích.⁷² Hodonínská pobožka *Odborného spolku dělníků a dělnic zaměstnaných při výrobě tabáku*, uváděná v roce 1905 jako místní skupina spolku *Gewerkschaft der Tabakarbeiterinnen und Arbeiter Österreichs*, disponovala jen malým počtem žen ve vedoucích funkcích. Františka Kolaříková byla v tomto období jedinou ženou schopnou přednášet na větších akcích proslovy. Krajský výbor ji proto delegoval na schůzi rodičů, kteří v roce 1909 podali obecnímu výboru petici za zřízení české měšťanky.⁷³

Zdá se, že socialistická agitace v Hodoníně přinesla v průběhu let své plody, jelikož se během prvomájové oslavy roku 1909 v tabákové továrně odpoledne již nepracovalo a akce se tak mohl účastnit větší počet žen.⁷⁴ Jádrem této skupiny byly patrně tabákové dělnice, o jiných ženách prameny nereferují. Zdejší skupina tabákového dělnictva utěšeně rostla. Předseda skupiny Bernard Fibich konstatoval, že během roku 1909 k ní přistoupilo 134,

vystoupilo 52 a vyloučeno bylo 12 osob. Konečný nárůst skupiny činil 65 osob. Koncem kalendářního roku tak skupina sdružovala 591 osob, z toho 479 žen a 112 mužů. Jen do února 1910 počet jejich členů stoupl na 770 osob. Během roku 1909 vykonala 11 schůzí výboru, šest členských a pět veřejných schůzí.⁷⁵ Na početním navýšení se pravděpodobně odrazily protidrahotní demonstrace, které se odehrály mj. také v Hodoníně. Zdejší skupina tabákového dělnictva se v dubnu 1911 zúčastnila druhé valné hromady centrálního odborového spolku ve Vídni, kam byly delegovány vedle dvou mužských předáků Františka Kolaříková s dělnicí Hejdovou.⁷⁶ Při tabákové továrně ovšem od roku 1912 fungovaly konkurenční katolické odbory – pobočka *Všeodborového sdružení křesťanského dělnictva*.

Kvalitativním i kvantitativním podnětem v organizování žen se měla stát první oslava Mezinárodního dne žen v roce 1911. Tento nový revoluční svátek pro ženy zde byl slaven v klimatu doznívajících demonstrací proti zvyšování daní, ke kterým byly vyzývány také ženy z Kunovic.⁷⁷ Oslava MDŽ se uskutečnila 19. března v hodonínském hostinci U Zlatého kříže, v předsednictvu schůze nacházíme vedle Františky Kolaříkové dělnice Sklenářovou a Marešovou. Na rozdíl od jiných oblastí Moravy nebylo předsednictvo schopno zajistit ženskou mluvčí a hlavní slovo o postavení žen v minulosti a současnosti zde měli JUDr. František Hess a předák Tomáš Koutný. Akce se celkově setkala s malou odezvou.⁷⁸

Zjevné problémy s organizováním žen výrazněji neřešil krajský výbor strany, který v posledních předválečných letech jen málo změnil způsob své agitace mezi dělnicemi. *Slovácko* sice opakovaně přinášelo avíza k oslavám MDŽ, ty se však setkávaly v Hodoníně s rezervovaným postojem dokonce i tehdy, když na nich referovaly ženy samotné. Problematickým byl rovněž postoj krajského výboru strany. Kupř. při oslavě MDŽ roku 1914 se v Hodoníně ve stejný den uskutečnila oslava 50. narozenin básníka J. S. Machara, na němž vystoupil vídeňský předák František Dvořák i přesto, že oficiální stanovisko strany preferovalo vystříhat se v tento den jiným akcím.⁷⁹ Ačkoliv návštěva F. Dvořáka byla spojena s tím, že s ním přicestovala také Jana Dvořáková, jež v Hodoníně promluvila na oslavě MDŽ, mnohem většího mediálního prostoru se ve *Slovácku* dostalo Macharově oslavě. J. Dvořáková tak marně burcovala místní ženy, aby vstupovaly do politických organizací, což se očividně nedělo.⁸⁰ Krajský výkonný výbor proto se zájmem sledoval aktivitu pokrokového ženského hnutí v oblasti, v případě Hodonína zejména *Dobročinného spolku dam*. Agitace cílená přímo na pracovní kolektiv tabákové továrny dostala na stránkách *Slovácka* prostor až v prosinci 1913, kdy byla založena rubrika *Hlídky tabákového dělnictva*. Genderově specifické články o poměrech tabákových dělnic však nebyly příliš časté.⁸¹ Výkonný výbor se na jaře 1914 ostatně soustředil na rozvoj jednotlivých místních odborových a družstevních organizací. Přestože tak *Slovácko* hovořilo o konkrétních krocích vedoucích k ustavení politické organizace žen v Hodoníně, ty přicházely se značným zpožděním oproti jiným moravským krajům.⁸²

4.2. Podluží a zbylé oblasti Slovácka

Ve zbylém Podluží se ženy objevovaly na socialistických schůzích až kolem roku 1910. Větší počet žen se objevil na protidrahotním táboru lidu v Dubňanech v říjnu 1911 a na prvomájové oslavě následujícího roku.⁸³ Jedním ze starších dělnických středisek byla Lužice, kde se jako v jediné obci Slovácka objevilo několik žen na prvomájové oslavě roku 1914. Stejný případ platí pro Těšice u Mikulčic o rok dříve.⁸⁴ Rovněž na Podluží se ženy objevovaly v pozicích davových a pasivních účastnic společenských akcí.⁸⁵

V roce 1913 se do regionu, který přináležel sociálním demokratům-autonomistům, pokusili proniknout brněňští centralisté, jež 25. května 1913 uspořádali ve Žďánicích schůzi žen a dívek o politickém a hospodářském postavení žen s hlavní řečnicí Františkou

Skaunicovou.⁸⁶ Centralisté vybudovali v letech 1910–1911 vlastní ženskou politickou organizaci v Břeclavi. Místní dělnice byly oproti ostatním oblastem vyzývány již v prosinci 1905 ke stávce na železnici a v květnu 1909 k nim směřovala agitační přednáška F. Skaunicové v blízkých Kosticích.⁸⁷ Břeclavská politická organizace německých dělnic byla v kontaktu s vídeňskými *Arbeiterinnen-Zeitung*, které přinášely zprávy o její činnosti. Pořádala podobně jako řada jiných vánoční večírky pro děti a objevovala se v dobovém tisku především v souvislosti s oslavami MDŽ. Ten zde byl slaven samostatně již v roce 1911.⁸⁸ Břeclavským socialistkám ovšem s úspěchem konkurovaly katoličky i nacionalistky, které zde disponovaly několika vlastními sdruženími.⁸⁹ Mimo vlastní Břeclav nezaznamenávali centralisté větší ohlas.⁹⁰

Zprávy z ostatních slováckých regionů o organizování žen v rámci autonomistických struktur byly sporadické. Poměrně rezistentní k socialistické agitaci byly ženy z Uherskobrodská, o kterých nemáme ze sledovaného období žádné informace. Z ženských spolků tu vznikly pouze takové, které se orientovaly na měšťanské vrstvy.⁹¹ Podobně na tom bylo Zlínsko, kde se sice zlínské i fryštátské ženy objevovaly na prvomájových oslavách už od roku 1906, ovšem ani zde neexistovaly předpoklady k ustavení ženských organizací.⁹² Rovněž dopisovatelé z pomezí Chřibů pak mohli v roce 1911 jen komentovat úspěchy katolíků mezi ženami.⁹³ Stejná konstelace panovala ve Strážnici, kde místní katolíci zvítězili v obecních volbách v roce 1914 údajně pomocí „zfanatizovaných žen“, které pomáhaly kněžím v předvolební agitaci.⁹⁴ Na ženy z regionů Hustopečska a Kloboucka agitace hodonínského ústředí nedosahovala. Máme odtud jen jedinou zprávu z Čejkovic z roku 1910, kde po vyslechnutí první veřejné socialistické schůze projevily tři ženy, které původně přišly odvést své muže, ochotu zapojit se do dalšího dění. Zpráva měla sloužit jako normativní vzor.⁹⁵ O Hornácku a Luhačovicku platilo výše uvedené. Tyto oblasti byly vzdáleny od Hodonína a podobně jako jinde zde zcela zjevně dominovaly katolické struktury. Skromné pokusy o organizování žen evidujeme pouze na Uherskohradištsku, Kyjovsku a Uherskoostrozsku.

Na Uherskohradištsku se setkávala socialistická agitace mezi ženami s částečnou recepcí až kolem roku 1910. Městské prostředí Uherského Hradiště bylo spojeno hned s několika měšťanskými ženskými spolky, které zde měly tradici již od osmdesátých let 19. století.⁹⁶ Sociální demokraté si všímali se zájmem aktivit zdejšího odboru *Jednoty učitelek moravských* za úpravu učitelských platů apod. Z dobového tisku se dozvídáme, že např. při prvomájové oslavě roku 1909 se mezi davem objevilo několik soudružek zdobených rudými karamfiáty.⁹⁷ Zdejší okresní výbor sociální demokracie uspořádal první schůzi žen až 19. února 1911. Jednalo se o první schůzi v celém tehdejší uherskohradištském okrese. Referovali na ní hodonínští předáci, kteří zde hovořili o útrapách pracujících žen a jejich nutné účasti na protidrahotních demonstracích. Krajský výkonný výbor si od této akce sliboval průlom v organizování žen v celém regionu, vyzýval proto ostatní okresní organizace, aby následovaly jeho vzoru.⁹⁸ Tato očekávání nebyla naplněna. Ženy se na akcích vyskytovaly jen minimálně. Zcela mimořádně se objevily např. na antimilitaristické a protidrahotní manifestaci v Babicích v prosinci 1912.⁹⁹ Okresní konference Uherskohradištska roku 1914 nepřinesla o ženách žádné zprávy.

Na Kyjovsku byly ženské aktivity v rámci sociálně demokratických struktur spíše skromnější. Ženy byly sice jmenovány kupř. na voličské schůzi v Mistríně v květnu 1907, konkrétně v této obci se však nacházela poměrně agilní skupina *Sdružení venkovské omladiny*.¹⁰⁰ V roce 1911 se zde konal krajinský sjezd katolické mládeže z celého Slovácka, provázený nejrůznějšími festiviti a přednáškami pozvaných řečníků i řečnic. Zdejší skupině venkovské omladiny dokonce po nějakou dobu předsedala žena.¹⁰¹ Co se týče Kyjova, ženy se zúčastnily prvomájových oslav už v roce 1908. *Slovácko* z této zájmové oblasti přinášelo zprávy

o ženách jen sporadicky, přičemž většina zpráv medializovala poklesky církevních představitelů. Periodikum otisklo např. případ vracovského kaplana Halůska, který měl údajně v roce 1910 sexuálně obtěžovat jednu ženu z okolí Bzence a po dalších dívkách „vyzvídat“ při zpovědi pikantnosti z jejich soukromého života.¹⁰² Jiná zpráva svědčila o víceméně reprezentanční úloze žen v dělnickém socialistickém hnutí, kdy při oslavě úspěchu hodonínského předáka Tomáše Koutného v zemských volbách pronesla na manifestační schůzi ve Vracově v srpnu 1913 slavnostní projev Filomena Třísková a Karolina Išová mu dala kytici s rudou stuhou.¹⁰³ Celkové výsledky v organizování žen v regionu byly více než slabé. Větší odezvu zde mimo katolických spolků nacházely tradiční měšťanské ženské spolky.¹⁰⁴ Socialistky zde byly jmenovány pouze jako herečky ochotnických dělnických divadel, kupř. DTJ v Žádovicích. Malé výsledky socialistů tak stály za pobídnutím, aby se ženy zajímaly o únorovou přednášku Jindřišky Wurmové v roce 1914 ve Vracově, představitelky *Jednoty mírové pro Moravu*.¹⁰⁵ Okresní stranická konference pro Kyjovsko v roce 1914 podrobnější zprávy o ženách nepřinesla.

Malé výsledky v organizování žen byly vykazovány taktéž na Uherskoostrožsku. Zprávy o účasti žen na prvomájových oslavách máme z roku 1910 z Moravského Písku.¹⁰⁶ V Uherském Ostrohu se ženy uplatňovaly v rámci ochotnictví v místní DTJ a *Dělnicko-hospodářské besídce* v Předměstí u Uherského Ostrohu. Tato činnost je v roce 1912 nominovala do rodící se místní politické organizace.¹⁰⁷ Podobně jako v jiných oblastech byly ženy zmíněny u ryze reprezentančních a manifestačních záležitostí. Šlo kupř. o předání kytice zemským a říšským poslancům dvěma dívkami na socialistické slavnosti v Moravském Písku v červenci 1913.¹⁰⁸ Na Uherskoostrožsku se lépe dařilo mládežnickému hnutí v podobě místních skupin DTJ ve Veselí nad Moravou (1911) a Moravském Písku (1914). Ve Veselí nad Moravou a Uherském Ostrohu se ženy orientovaly na lokální pobočky spolku *Patriotischer Frauenhilfsverein vom rothen Kreuz für Mähren* (1881 a 1882).

5. Závěr

Agitace sociální demokracie mezi ženami na Slovácku probíhala okrajově již od přelomu 19. a 20. století, za cílenou ji můžeme označit až po roce 1907, kdy bylo založeno oficiální periodikum strany a byla upevněna pozice zdejšího krajského výkonného výboru. Region stál mimo zájmovou oblast brněnské *Jednoty žen a dívek*, organizování žen tudíž spadalo výhradně na bedra zdejšího krajského výkonného výboru se sídlem v Hodoníně. Mezi lety 1907–1911 se nesly pokusy o zapojování žen na proklamacích o jejich nezbytné účasti na protidrahotních manifestacích, těsně před rokem 1914 také v duchu rovnostářských požadavků. Přestože slovácká sociální demokracie vybízela ženy k účasti na svých akcích, ty se v pramenech objevovaly jenom v souvislosti s velkými oslavami, kupř. prvomájovými, a vždy jako pasivní účastnice dění. Oficiální mediální diskurz hodonínského krajského ústředí pojímal slovácké ženy jako „fanaticky oddané“ církevním strukturám a byl málo nakloněn aktivně prezentovat jiné obrazy ženství. Jen malá část diskurzu cílila na tabákové a dělnice jiných výrobních odvětví, což patrně vedlo společně s dominancí katolíků v regionu a strukturálními překážkami v chodu sociální demokracie ke slabým výsledkům v organizování žen.

V regionu nebyly před rokem 1914 mimo vlastní Hodonín, kde se nacházela tabáková továrna s majoritně ženským pracovním kolektivem, vhodné předpoklady k ustavování ženských politických organizací. Sociální demokraté na Slovácku naráželi na síť systematicky budovaných katolických spolků s čistě ženskou či smíšenou členskou základnou. V regionu byly aktivnější pouze dvě politické ženské organizace, a to autonomisticky orientovaná

skupina, vzešlá z odborného spolku tabákových dělnic a dělníků v Hodoníně s nejviditelnější představitelkou Františkou Kolaříkovou, a centralistická německojazyčná politická organizace žen v Břeclavi. Vzhledem ke konkurenčnímu vztahu stran, jimž kompetenčně podléhaly, však spolu nekomunikovaly. Malý zájem pracovníků tabákové továrny o socialisty i patrně odlišné politické preference žen z dalších oblastí Slovácka stály za velmi slabou receptcí Mezinárodního dne žen.

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862).

Poznámky:

- 1 Z e m e k, Metoděj, T r a p l, Miloš a F r o l e c, Václav, eds. *Slovácko: kapitoly z dějin Slovácka*. Brno: Muzejní spolek, 1978, s. 211–216; Č a d a, Václav a kol. *Hodonín: minulost a socialistická přítomnost města*. Brno: Blok, 1979, s. 227an.; N e k u d a, Vladimír, ed. *Uherskohradištsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1982, s. 264–266; Z e m e k, Metoděj, ed. *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno: Blok, 1972, s. 204–205.
- 2 V l a c h, Jaroslav, K u b i č e k, Jaromír a Š t a r h a, Ivan. *Bibliografie okresu Hodonín*. Hodonín: Okresní knihovna v Hodoníně, 1985, hesla 807–972.
- 3 Č e r e š ň á k, Bedřich, G á b a, Antonín a M e z i h o r á k, František. *Dělnické hnutí na Slovácku a Velká říjnová socialistická revoluce*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1967; *Z dějin robotnického hnutí moravskoslovenského pomezí: Zborník příspěvků*. Skalica-Hodonín: Záhorské muzeum ve Skalici, Okresní vlastivědné muzeum v Hodoníně, 1971, s. 7–10.
- 4 B á r t a, Petr. *Tabáková továrna v Hodoníně*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2017; S p ě v á k, Přemysl. *Občanské elity Hodonína a jejich spolkový život 1861–1914*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2011.
- 5 B á r t a, Petr. *Komunistické hnutí v Hodoníně za první republiky (s přihlédnutím k dobovému tisku)*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2019.
- 6 Výběrově: P l a č e k, Miroslav a kol. *Hodonín: dějiny města do roku 1948*. Hodonín: Město Hodonín, 2008; H r d l i č k a, Milan. *Moravská Nová Ves*. Znojmo: Pro obec Moravskou Novou Ves vydalo nakl. FPO Znojmo, 2001.
- 7 B a h e n s k á, Marie, H e c z k o v á, Libuše a M u s i l o v á, Dana. *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: o ženské práci*. České Budějovice: Veduta, 2017; E n g l o v á, Jana. *Práce žen v továrnách v poslední čtvrtině 19. století a její reflexe v sociálně-demokratických kruzích. Historická demografie 34*, 2010, č. 1, s. 14–29; M a c k o v á, Marie. *Státní tabákové továrny v Lanškrouně a Svitavách do první světové války ve světle státní statistiky*. In: *Pomezí Čech, Moravy a Slezska: sborník prací ze společenských a přírodních věd*. Sv. 7. Litomyšl: Regionální muzeum v Litomyšli, 2006, s. 80–106; T á ž. *Tabáková továrna v Lanškrouně jako součást státní tabákové režie*. Lanškroun: Městské muzeum Lanškroun, 2007.
- 8 G á b a, Antonín. *Dělnické hnutí na Slovácku do Velké říjnové socialistické revoluce*. In: Čerešňák, Bedřich, Gába, Antonín a Mezihorák, František. c. d., s. 8.
- 9 B a r t o š, Josef, S c h u l z, Jindřich a T r a p l, Miloš. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek VIII, Okresy: Uherské Hradiště, Uherský Brod, Hodonín, Kyjov*. Ostrava: Profil, 1982, s. 28–29, 35, 120–121.
- 10 Z e m e k, Metoděj, ed. c. d., s. 204–205.
- 11 N e k u d a, Vladimír, ed. c. d., s. 264–266.
- 12 Z e m e k, Metoděj, T r a p l, Miloš a F r o l e c, Václav, eds. c. d., s. 211–216.
- 13 *200 let. Tabákový průmysl v Hodoníně*. Hodonín 1983, nestr.
- 14 Č e r e š ň á k, Bedřich, G á b a, Antonín a M e z i h o r á k, František, eds. c. d., s. 9.
- 15 P l a č e k, Miroslav, ed. c. d., s. 304.

- 16 Č a d a, Václav a kol. c. d., s. 232; Krajská konference slováckých organisací. In: *Slovácko* 1, 1907, č. 30, 11. 10., nestr.
- 17 Č e r e š ň á k, Bedřich, G á b a, Antonín a M e z i h o r á k, František. c. d., s. 7–11.
- 18 B a r t o š, Josef, S c h u l z, Jindřich a T r a p l, Miloš. c. d., s. 217–222; Č e r e š ň á k, Bedřich, G á b a, Antonín a M e z i h o r á k, František. c. d., s. 7, 238.
- 19 Reč rolnice Františky Rosendorfové z Nové Vsi na 1. sjezdě katol. selek a děvušek na Velehradě. In: *Selka* 1, č. 8, s. 1–3.
- 20 Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZAB), fond Zemský úřad Brno, I. manipulace, (dále jen B40/I.), kniha 437, spolkový katastr okresu Uherské Hradiště – okres; Tamtéž, kniha 436, spolkový katastr okresu Uherský Brod; Tamtéž, kniha 437e, spolkový katastr okresu Kyjov; Tamtéž, kniha 436e, spolkový katastr okresu Hodonín.
- 21 Klerikalismus a ženy na Moravě slovácké. In: *Ženský list* 11, 1902, č. 16, 7. 8., s. 5.
- 22 Lanžhot. In: *Slovácko* 1, 1907, č. 14, 21. 6., nestr.
- 23 Ve městě se nacházela celá řada měšťanských ženských spolků. V roce 1893 zde byl založen *Dobročinný spolek dle Spoleka českých dam a dívek Zora*, o dva roky později pak pobočka rakouského spolku *Patriotischer Frauenhilfsverein vom rothen Kreuz für Mähren*. V příštích letech vznikly *Frauen und Mädchen Turnverein Gödig* (1904), *Damen Singverein* (1905) a ženská a dívčí pobočka spolku *Schulverein* (1905). MZAB, B40/I, kniha 436e.
- 24 Konference socialistické mládeže. In: *Slovácko* 2, 1908, č. 6, 7. 2., nestr.
- 25 Český politický spolek v Hodoníně. In: *Slovácko* 2, 1908, č. 14, 3. 4., nestr.; W i e d e r m a n n o v á, Zdenka. Klerikalismus a žena. In: *Slovácko* 2, 1908, č. 29–34, 17. 7., 24. 7., 31. 7., 7. 8., 14. 8., 21. 8., nestr.
- 26 K o l e j k a, Josef. Třídní boje v letech 1907–1917. In: Kolečka, Josef, Šindelář, Bedřich a Vytiska, Josef, eds. *K dějinám dělnického hnutí na Moravě a ve Slezsku: (sborník příspěvků a materiálů). II. (1889-1917)*. Brno: Matice moravská, 1955, s. 58.
- 27 Krajská konference. In: *Slovácko* 2, 1908, č. 45, 6. 11., nestr.
- 28 Ženská hlídka. In: *Slovácko* 3, 1909, č. 8, 19. 2., nestr.; Ženská hlídka. In: Tamtéž, č. 11, 12. 3., nestr.; Ženská hlídka. In: Tamtéž, č. 13, 26. 3., nestr.
- 29 L u k š o v á, A. Probudíme ženy! In: *Slovácko* 4, 1910, č. 17, 29. 4., s. 2.
- 30 Š t ě p a n í k o v á, J. Žena slovácká. In: *Slovácko* 4, 1910, č. 34–36, 26. 8., 2. 9., 9. 9.
- 31 Vracovským ženám ze „Slováckých Novin“. In: *Slovácko* 4, 1910, č. 41, 14. 10., s. 4.
- 32 Výmluva na ženu. In: *Slovácko* 4, 1910, č. 25, 24. 6., s. 2.
- 33 V roce 1910 bylo na kodaňském sjezdu strany rozhodnuto o zavedení nového svátku za volební právo žen – Mezinárodního dne žen. Ženy měly být na rozdíl od předchozího období začleňovány do chodu místních, okresních i jim nadřazených politických organizací, ze kterých je původně vylučoval § 30 spolkového zákona z roku 1867. Delegovaly své zástupkyně do výkonných výborů a dalších grémií strany a zakládaly ženské sekce politických organizací.
- 34 R á j e c k ý. Ženská otázka I-III. In: *Slovácko* 6, 1912, č. 13, 15–16, 27. 3., 12. 4., 19. 4.
- 35 Vám, mladé dělnice! In: *Slovácko* 6, 1912, č. 47, 22. 11., s. 6; Vám, mladé dělnice! In: Tamtéž, č. 48, 29. 11., s. 5–6.
- 36 H a u c h, Gabriella. *Frauen bewegen Politik: Österreich 1848-1938*. Innsbruck: StudienVerlag, 2009, s. 98.
- 37 M u s i l o v á, Dana. *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec – Veduta, 2007, s. 103–104; Č a d a, Václav a kol. c. d., s. 232, 273, 276.
- 38 Krajská konference v Hodoníně. In: *Slovácko* 3, 1909, č. 42, 15. 10., nestr.; Soc. dem. hnutí na Slovácku. In: *Slovácko* 6, 1912, č. 4, 26. 1., s. 1; Mládež na postupu. In: *Slovácko* 6, 1912, č. 9, 1. 3., s. 2–3; Zpráva z II. řádné valné hromady XXI. okr. Děln. Těl. Jednot českosl. In: *Slovácko* 7, 1913, č. 15, 11. 4., s. 5; Krajská konference slováckých organisací. In: *Slovácko* 1, 1907, č. 30, 11. 10., nestr.
- 39 Říšská konference tabákového dělnictva. In: *Slovácko* 6, 1912, č. 3, 19. 1., s. 3.
- 40 Valná hromada. In: *Slovácko* 8, 1914, č. 7, 6. 2., s. 5.
- 41 K r u t í l k o v á, Hana. Ženy a Sdružení venkovské omladiny pro Moravu a Slezsko. Příspěvek k pronikání žen do zájmových organizací katolického tábora před rokem 1914. In: *Morava v době*

- převratů a změn 1848-1918: sborník příspěvků z odborné konference: Kroměříž, 6. a 7. června 2018.* Kroměříž: Knihovna Kroměřížska, p.o. ve spolupráci s Moravským zemským archivem v Brně – Státním okresním archivem Kroměříž, Muzeem Kroměřížska, p.o. a Městem Kroměříž, 2018, s. 44–46.
- 42 Z Velké Blatnice. In: *Selka* 10, 1911, č. 13, s. 7.
- 43 MZAB, B40/I, kniha 436.
- 44 K dějinám tabákové továrny v Hodoníně srovnej: B á r t a, Petr. *Tabáková továrna...*, c. d., s. 13–16, 20–21; Obecně k zaměstnanosti žen v tabákových provozech srovnej: M a c k o v á, Marie. *Státní tabákové továrny...*, c. d., s. 98.
- 45 M a c k o v á, Marie. *Tabáková továrna v Lanškrouně...*, c. d., s. 83–84.
- 46 F a s o r a, Lukáš. *Dělník a měšťan: vývoj jejich vzájemných vztahů na příkladu šesti moravských měst 1870-1914*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 58–61.
- 47 M a c k o v á, Marie. *Státní tabákové továrny...*, c. d., s. 113.
- 48 *Tabellen zur Statistik des österreichischen Tabakmonopols für das Jahr 1910*. Wien: K. K. Hof- und Staatsdruckerei, 1911, s. 18–20, 23–26.
- 49 K proměnám sortimentu a zavádění mechanizace ve zdejší tabákové továrně srovnej: B á r t a, Petr. *Tabáková továrna...*, c. d., s. 22–24.
- 50 *Tabellen*. c. d., s. 18–20, 23–26.
- 50 Tamtéž, s. 34–49.
- 51 Nejvíce jich zde pracovalo ve věkové kategorii 30–35 let (21 osob). Tamtéž, s. 57–60.
- 52 Tamtéž, s. 18–20, 23–26.
- 53 F a s o r a, Lukáš. *Dělník a měšťan...*, c. d., s. 58–61.
- 54 M a c k o v á, Marie. *Tabáková továrna...*, c. d., s. 123.
- 55 B a h e n s k á, Marie, H e c z k o v á, Libuše a M u s i l o v á, Dana. c. d., s. 152–153.
- 56 Dvacetileté jubileum tovární inspekce. Zpráva c. k. tabákových továren. In: *Ženský list* 13, 1904, č. 25, 9. 12., s. 3–4.
- 57 M a c k o v á, Marie. *Tabáková továrna...*, c. d., s. 107.
- 58 *Tabellen*. c. d., s. 34–49.
- 59 Tamtéž, s. 34–49.
- 60 Tamtéž, s. 62.
- 61 Tamtéž, s. 30.
- 62 E n g l o v á, Jana. c. d., s. 20.
- 63 Archiv Československé sociální demokracie, fond Československá sociálně demokratická strana dělnická 1874–1921, kart. 17, inv. č. 130, II. krajská organizace na Moravě (Hodonín) 1895–1920, f. 1.
- 64 Z Hodonína. In: *Ženský list* 5, 1896, č. 17, 14. 9., s. 134.
- 65 Z Lužic u Hodonína. In: *Rovnost* 18, 1902, č. 40, 2. 4., s. 3–4; Z Lužic u Hodonína. In: *Ženský list* 11, 1902, č. 5, 16. 3., s. 6–7.
- 66 Lužice. In: *Rovnost* 19, 1903, č. 118, 2. 10., s. 3.
- 67 Z Hodonína. In: *Ženský list* 11, 1902, č. 15, 24. 7., s. 5–6; Tabákové dělnice. In: *Ženský list* 11, 1902, č. 25, 11. 12., s. 6–7; Z Hodonína. In: *Ženský list* 10, 1901, č. 20, 28. 10., s. 6.
- 68 V Hodoníně. In: *Rovnost* 19, 1903, č. 54, 6. 5., s. 1–2.
- 69 Pasivní resistance dělnic tabákové továrny. In: *Ženský list* 5, 1905, č. 26, 21. 12., s. 6–7; V roce 1905 proběhly dělnické stávky v hodonínské koželužně, nepracovali také krejčovští dělníci, dělníci velkostatku a sladovny. O dva roky později se opakovala stávka ve sladovně, v roce 1909 pak stávkovali cihláři. Č a d a, Václav a kol. c. d., s. 231–233.
- 70 Srovnej Státní okresní archiv Hodonín, fond Okresní úřad Hodonín, prezidiální spisy 1891–1918, kart. 695, č. j. 199; kart. 695, č. j. 209; kart. 698, č. j. 360; kart. 700, č. j. 187; kart. 703, č. j. 294; kart. 706, č. j. 160.
- 71 1. máj 1908. In: *Slovácko* 2, 1908, č. 19, 8. 5., nestr.; Všeodborová konference na Slovácku. In: *Slovácko* 2, 1908, č. 23, 5. 6., nestr.
- 72 F a s o r a, Lukáš. *Stáří k poradě, mládí k boji: radikalizace mladé generace českých socialistů 1900-1920*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015, s. 179.

- 73 Č a d a, Václav a kol. c. d., s. 241.
- 74 První máj na Slovácku. In: *Slovácko* 3, 1909, č. 19, 7. 5., nestr.
- 75 Skupina tabákového dělnictva. In: *Slovácko* 4, 1910, č. 8, 25. 2., s. 4.
- 76 Organisaace tabákového dělnictva. In: *Slovácko* 5, 1911, č. 17, 28. 4., s. 6.
- 77 Kunovice. In: *Slovácko* 5, 1911, č. 9, 3. 3., s. 6.
- 78 Za politická práva žen. In: *Slovácko* 5, 1911, č. 12, 24. 3., s. 3; Manifestační schůze za politickou rovnoprávnost žen v Praze, v Brně, Hodoníně a ve Vídni. In: *Ženský list* 20, 1911, č. 13, 30. 3., s. 1–4.
- 79 Macharův večer. In: *Slovácko* 8, 1914, č. 11, 13. 3., s. 2–3.
- 80 Dnem žen. In: *Slovácko* 8, 1914, č. 11, 13. 3., s. 3.
- 81 Co měly by naše ženy. In: *Slovácko* 7, 1913, č. 44, 31. 10., s. 5.
- 82 Z Hodonína. In: *Rovnost* 30, 1914, č. 59, 13. 3., s. 7.
- 83 Velký protidrahotní tábor v Dubňanech. In: *Rovnost* 27, 1911, č. 226, 5. 10., s. 3; První květen československé sociálně-demokratické strany dělnické. In: *Rovnost* 28, 1912, č. 101, 4. 5., s. 3.
- 84 Oslava 1. května na Slovácku. In: *Slovácko* 8, 1914, č. 19, 8. 5., s. 1–2; První květen na Slovácku. In: *Slovácko* 7, 1913, č. 19, 19. 5., s. 1–3.
- 85 Příkladem může být pohřeb učitele Danička z Dolních Bojanovic v roce 1911, jehož odmítl farář vzhledem k sebevraždě pohřbít. K poslednímu rozloučení se zesnulým pak přišel údajně velký dav dělníků i dělnic s rudým praporem a červenými karafiáty v klopě. Dělníci a dělnice z blízkých Těšic a Lužic údajně katolíkům na jiné akci strhávali orelské odznaky a plivali na ně. Z Dol. Bojanovic. In: *Selka* 10, 1911, č. 22, s. 6–7.
- 86 Žďánice. In: *Žena* 3, 1913, č. 11, 22. 5., s. 11.
- 87 Pasivní resistance na drahách. In: *Rovnost* 21, 1905, č. 159, 19. 12., s. 1–2; Kostice u Břeclavy. In: *Rovnost* 25, 1909, č. 125, 8. 5., s. 6.
- 88 Lundenburg. In: *Arbeiterinnen-Zeitung* 20, 1911, č. 1, 3. 1, s. 7; Lundenburg. In: *Arbeiterinnen-Zeitung* 20, 1911, č. 7, 28. 3. s. 3; Versammlungen gegen den § 30. In: *Arbeiterinnen-Zeitung* 21, 1912, č. 8, 10. 4., s. 5–6.
- 89 Již v roce 1899 zde vznikl židovský spolek *Israelitischer Frauenwohltätigkeitsverein*, v roce 1910 pak turnéřská skupina s názvem *Frauenverein* a o dva roky později ženská a dívčí pobočka spolku *Schulverein*. Mezi zdejšími katoličkami naopak vynikala rolnice Marie Čapková, která figurovala před válkou jako předsedkyně vzdělávacího a školského spolku. MZAB, B40/I, kniha 436e.
- 90 Č e r e š ň á k, Bedřich, G á b a, Antonín a M e z i h o r á k, František. c. d., s. 10.
- 91 Ve spolkovém katastru jsou uvedeny tři spolky v Uherském Brodu, a to *Frauen Wohltätigkeits-Verein* (1878–1901), *Israelitischer Frauenverein* (1898) a ženský a dívčí odbor *Národní jednoty pro východní Moravu* (1914). V Bojkovicích navíc vznikla *Moravanka, spolek českých žen a dívek* (1899–1903). MZAB, B40/I, kniha 436.
- 92 Zlín. In: *Rovnost* 22, 1906, č. 103, 3. 5., s. 3.
- 93 Z Koryčan. In: *Slovácko* 5, 1911, č. 38, 22. 9., s. 5.
- 94 Obecní volby ve Strážnici. In: *Slovácko* 8, 1914, č. 9, 27. 2., s. 4.
- 95 V Čejkovicích. In: *Slovácko* 4, 1910, č. 27, 8. 7., s. 4.
- 96 MZAB, B40/I, kniha 437.
- 97 První máj na Slovácku. In: *Slovácko* 3, 1909, č. 19, 7. 5., nestr.
- 98 Z Kunovic u Uh. Hradiště. In: *Rovnost* 27, 1911, č. 47, 28. 2., s. 7.
- 99 Z Babic. In: *Slovácko* 6, 1912, č. 49, 6. 12., s. 5–6.
- 100 V Místříně. In: *Rovnost* 23, 1907, č. 107, 11. 5., s. 5.
- 101 Do Místřína. In: *Selka* 10, 1911, č. 14, s. 7; Z Místřína od Kyjova. In: *Selka* 10, 1911, č. 26, s. 6–7.
- 102 Z Vracova. In: *Slovácko* 4, 1910, č. 33, 19. 8., s. 3.
- 103 Velká manifestační veřejná schůze lidu. In: *Slovácko* 7, 1913, č. 34, 22. 8., s. 5.
- 104 Na Kyjovsku vznikaly první ženské spolky až v osmdesátých letech 19. století. Jako první z nich byla ustavena bzenecká pobočka spolku *Patriotischer Frauenhilfsverein vom rothen Kreuz für Mähren* (1882), později i v Kyjově (1908). Více ženských spolků vzniklo v Kyjově, kde v roce 1911 vznikl *Zionistischer Mädchenbund Gaya*, z českých sdružení pak *Ženská útulna* (1912–1914) a *Spolek dobročinných paní a dívek v Kyjově* (1914). MZAB, B40/I, kniha 437e.

- 105 Přednáška. In: *Slovácko* 8, 1914, č. 12, 20. 3., s. 3.
 106 První máj na Slovácku. In: *Slovácko* 4, 1910, č. 18, 6. 5., s. 1–2.
 107 Uh.-ostrožská polit. organizace. In: *Slovácko* 6, č. 19, 10. 5., s. 5.
 108 Slavnost vítězství. In: *Slovácko* 7, 1913, č. 29, 19. 7., s. 4.

Archiválie:

Moravský zemský archiv v Brně, fond Zemský úřad Brno, I. manipulace, knihy 436, 436e, 437, 437e.
 Archiv Československé sociální demokracie, fond Československá sociálně demokratická strana dělnická 1874–1921, kart. 17, inv. č. 130, II. krajská organizace na Moravě (Hodonín) 1895–1920.
 Státní okresní archiv Hodonín, fond Okresní úřad Hodonín, prezidiální spisy 1891–1918, kart. 695, č. j. 199; kart. 695, č. j. 209; kart. 698, č. j. 360; kart. 700, č. j. 187; kart. 703, č. j. 294; kart. 706, č. j. 160.

Tištěné prameny:

Arbeiterinnen-Zeitung, ročníky 20–21 (1911–1912).
Rovnost, ročníky 18–19 (1902–1903), 21–23 (1905–1907), 25 (1909), 27–28 (1911–1912), 30 (1914).
Selka, ročníky 1 (1902), 10 (1911).
Slovácko, ročníky 1–8 (1907–1914).
Žena, ročník 3 (1913).
Ženský list, ročníky 5 (1896), 10–11 (1901–1902), 20 (1911).
Tabellen zur Statistik des österreichischen Tabakmonopols für das Jahr 1910. Wien: K. K. Hof- und Staatsdruckerei, 1911.

Literatura:

200 let. Tabákový průmysl v Hodoníně. Hodonín 1983.
 B a h e n s k á, Marie, H e c z k o v á, Libuše a M u s i l o v á, Dana. *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: o ženské práci*. České Budějovice: Veduta, 2017. 299 s.
 B á r t a, Petr. *Tabáková továrna v Hodoníně*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2017.
 B á r t a, Petr. *Komunistické hnutí v Hodoníně za první republiky (s přihlédnutím k dobovému tisku)*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2019.
 B a r t o š, Josef, S c h u l z, Jindřich a T r a p l, Miloš. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek VIII, Okresy: Uherské Hradiště, Uherský Brod, Hodonín, Kyjov*. Ostrava: Profil, 1982. 355 s.
 Č a d a, Václav a kol. *Hodonín: minulost a socialistická přítomnost města*. Brno: Blok, 1979. 466 s.
 Č e r e š ň á k, Bedřich, G á b a, Antonín a M e z i h o r á k, František. *Dělnické hnutí na Slovácku a Velká říjnová socialistická revoluce*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1967. 79 s.
 E n g l o v á, Jana. Práce žen v továrnách v poslední čtvrtině 19. století a její reflexe v sociálně-demokratických kruzích. *Historická demografie* 34, 2010, č. 1, s. 14–29.
 F a s o r a, Lukáš. *Dělník a měšťan: vývoj jejich vzájemných vztahů na příkladu šesti moravských měst 1870–1914*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. 423 s.
 F a s o r a, Lukáš. *Stáří k poradě, mládí k boji: radikalizace mladé generace českých socialistů 1900–1920*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. 242 s.
 H a u c h, Gabriella. *Frauen bewogen Politik: Österreich 1848–1938*. Innsbruck: StudienVerlag, 2009. 308 s.
 H r d l i č k a, Milan. *Moravská Nová Ves*. Znojmo: Pro obec Moravskou Novou Ves vydalo nakl. FPO Znojmo, 2001. 278 s.

- K o l e j k a, Josef. Třídni boje v letech 1907–1917. In: Kolečka, Josef, Šindelář, Bedřich a Vytiska, Josef, eds. *K dějinám dělnického hnutí na Moravě a ve Slezsku: (sborník příspěvků a materiálů). II. (1889–1917)*. Brno: Matice moravská, 1955, s. 54–79.
- K r u t í l k o v á, Hana. Ženy a Sdružení venkovské omladiny pro Moravu a Slezsko. Příspěvek k pronikání žen do zájmových organizací katolického tábora před rokem 1914. In: *Morava v době převratů a změn 1848–1918: sborník příspěvků z odborné konference: Kroměříž, 6. a 7. června 2018*. Kroměříž: Knihovna Kroměřížska, p.o. ve spolupráci s Moravským zemským archivem v Brně – Státním okresním archivem Kroměříž, Muzeem Kroměřížska, p.o. a Městem Kroměříž, 2018, s. 44–55.
- M a c k o v á, Marie. Státní tabákové továrny v Lanškrouně a Svitavách do první světové války ve světle státní statistiky. In: *Pomezí Čech, Moravy a Slezska: sborník prací ze společenských a přírodních věd*. Sv. 7. Litomyšl: Regionální muzeum v Litomyšli, 2006, s. 80–106.
- M a c k o v á, Marie. *Tabáková továrna v Lanškrouně jako součást státní tabákové režie*. Lanškroun: Městské muzeum Lanškroun, 2007. 288 s.
- M u s i l o v á, Dana. *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec – Veduta, 2007. 199 s.
- N e k u d a, Vladimír, ed. *Uherskohradištsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1982. 847 s.
- P l a č e k, Miroslav a kol. *Hodonín: dějiny města do roku 1948*. Hodonín: Město Hodonín, 2008. 559 s.
- S p ě v á k, Přemysl. *Občanské elity Hodonína a jejich spolkový život 1861–1914*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2011.
- V l a c h, Jaroslav, K u b í č e k, Jaromír a Š t a r h a, Ivan. *Bibliografie okresu Hodonín*. Hodonín: Okresní knihovna v Hodoníně, 1985. 357 s.
- Z dějin robotnického hnutí moravskoslovenského pomezia: Zborník příspěvkov*. Skalica-Hodonín: Záhorské muzeum ve Skalici, Okresní vlastivědné muzeum v Hodoníně, 1971. 96 s.
- Z e m e k, Metoděj, ed. *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno: Blok, 1972. 427 s.
- Z e m e k, Metoděj, T r a p l, Miloš a F r o l e c, Václav, eds. *Slovácko: kapitoly z dějin Slovácka*. Brno: Muzejní spolek, 1978. 372 s.

Mgr. Hana K r u t í l k o v á (n. 1984), historička, pracuje jako kurátorka Historického oddělení Moravského zemského muzea. Badatelka v oboru dějin žen, gender studies a politických dějin se zaměřením na Moravu a Slezsko v 19. a 20. století.

Canvassing of Social Democrats Among Women in Moravian Slovakia before the Year 1914

Abstract

Canvassing of Social Democrats among women in Moravia Slovakia may be labelled as calculated until after 1907 when an official periodical journal of the political party Slovácko was founded. The region stood aside from the interest area of Brno based *Union of Women and Girls* which is why organizing women was solely the aim of the local county action committee. During the period of 1907–1911 the attempts of mass involvement of women were mostly based on their necessary engagement in demonstrations against high prices around 194 and also on egalitarian requirements. Although women were encouraged to take part in the activities of Social Democrats the sources mentioned their presence only in connection with big celebrations such as those of May 1, and they were always mentioned as passive participants of the activities. The official media discourse of the local party county action committee perceived women of Moravian Slovakia as “fanatically dedicated” to church structures and was not inclined to mention any other images of womanhood. Only a very little part of the discourse was aimed at tobacco and other branches of female workers which, together with the dominance of Catholics in the region and with structural obstacles in social democratic activities, resulted in poor organizing of women.

With the exception of Hodonín itself with its tobacco factory with majority of female workers there were no suitable conditions for establishing female political organizations in the region before 1914. There were only two active female political organizations in the region – one was an autonomically oriented group which originated from the specialized union of tobacco male and female workers in Hodonín, and centrally oriented German speaking political female organization in Břeclav. Little interest of tobacco factory female workers in socialists was also responsible for a very poor perception of the International Women 's Day.

Key words: social democrats, tobacco factories, Hodonín, Moravian Slovakia, women, 1900–1914

Agitation der Sozialdemokraten unter den Frauen in der Mährischen Slowakei vor 1914

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Agitation der Sozialdemokratie unter den Frauen in der Mährischen Slowakei können wir erst nach 1907 als gezielt bezeichnen, als die offizielle Parteizeitung *Slovácko* gegründet wurde. Die Region lag außerhalb des Interessensgebietes des Brünner Frauen- und Mädchenvereins (*Jednota žen a dívek*), das Organisieren der Frauen lastete somit ausschließlich auf den Schultern des Bezirksvollzugsausschusses. In den Jahren 1907–1911 beruhten die Versuche um eine massenhafte Einbeziehung der Frauen auf Proklamationen über die notwendige Teilnahme der Frauen an Demonstrationen gegen die Teuerung, kurz vor 1914 nahmen sie die Form von Forderungen nach Gleichberechtigung an. Obwohl die Sozialdemokratie die Frauen zur Teilnahme an ihren Aktionen aufforderte, tauchen Frauen in den Quellen nur in Zusammenhang mit großen Feiern auf, z. B. zum ersten Mai, und stets als passive Teilnehmerinnen des Geschehens. Der offizielle mediale Diskurs des hiesigen Bezirksvollzugsausschusses der Partei fasste die mährisch-slowakischen Frauen als den kirchlichen Strukturen „fanatisch ergeben“ auf und war wenig geneigt, andere Bilder der Weiblichkeit aktiv zu präsentieren. Nur ein kleiner Teil des Diskurses war auf die Tabakarbeiterinnen und die Arbeiterinnen anderer Produktionszweige gerichtet, was offenbar gemeinsam mit der Dominanz der Katholiken in der Region und mit den strukturellen Hindernissen in der Arbeit der Sozialdemokratie zu schwachen Ergebnissen beim Organisieren der Frauen führte.

In der Region gab es vor 1914 außer dem Gebiet Hodonín/Göding, wo sich eine Tabakfabrik überwiegend mit Frauen im Arbeitskollektiv befand, keine geeigneten Voraussetzungen zur Gründung von politischen Frauenorganisationen. Aktiv traten in der Region nur zwei politische Frauenorganisationen auf, und zwar eine autonomistisch orientierte Gruppe, die aus dem Gewerkschaftsverband der Tabakarbeiterinnen und -arbeiter in Hodonín hervorgegangen war, und eine zentralistische deutschsprachige politische Frauenorganisation in Břeclav/Lundenburg. Das geringe Interesse der Arbeiterinnen in der Tabakfabrik an den Sozialisten und offenbar auch die abweichenden politischen Präferenzen der Frauen aus anderen Gebieten der Mährischen Slowakei standen hinter der sehr schwachen Rezeption des Internationalen Frauentages.

Stichwörter: Sozialdemokratie, Tabakfabriken, Hodonín/Göding, Mährische Slowakei, Frauen, 1900–1914